

Anna Kowalska

Biblioteka klasztoru panien Benedyktynek Łacińskich w Krzeszowie w latach 1946-2000

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 20, 233-249

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ANNA KOWALSKA
WNHiS UKSW, Warszawa

BIBLIOTEKA KLASZTORU PANIEŃ BENEDYKTYNEK ŁACIŃSKICH W KRZESZOWIE W LATACH 1946-2000

Powstanie klasztoru panien benedyktynek łacińskich wiąże się z reformami, jakie objęły Kościół Katolicki po Soborze Trydenckim¹. Pod koniec XVI w. nastąpiło odrodzenie życia wewnętrznego zakonów żeńskich w całym rzymskim chrześcijaństwie². W atmosferze tej odnowy w 1596 r. we Lwowie³ powstał klasztor benedyktynek łacińskich. Jego założycielką była Katarzyna Saporowska⁴, córka Adama Koło-Saporowskiego⁵ i Elżbiety z Drohojowskich. Przez 350 lat mimo licznych wojen, pożarów i groźby kasaty⁶ mniszki nieprzerwanie prowadziły monastyczne życie w ufundowanym przez Katarzynę klasztorze⁷. Dopiero wybuch II wojny światowej, jej przebieg i ustalenie nowego porządku politycznego w Europie w 1945 r. zmusiło benedyktyнки do opuszczenia Lwowa i macierzystego klasztoru. Na nowe

¹ Sobór Trydencki – zwołany przez papieża Pawła III w 1545 r. obradował z dwoma przerwami do 1563 r.

² A. Chruszczewski, *Zakony w XVII–XVIII w.*, „Znak” 1965, nr 137–138, s. 1605.

³ Do odbudowy organizacyjnej benedyktynek na ziemiach polskich szczególnie przyczyniła się Magdalena Mortęska. W 1578 roku wstąpiła ona do opustoszałego klasztoru w Chełmie i zreformowała go w duchu idei Soboru Trydenckiego, interpretując na nowo regułę św. Benedykta. Klasztory, które przyjęły reformę matki Mortęskiej nazwano kongregacją chełmińską. Nie posiadały one wspólnej, scentralizowanej władzy, a jedynie zastosowały ustawy chełmińskie. Zob. K. Górski, *Mortęska Magdalena (1554–1631)*, w: *Polski Słownik Biograficzny* [dalej PSB], red. E. Rostworowski, Wrocław – Warszawa – Kraków 1977, t. 22, s. 6–7; Idem, *Matka Mortęska*, Kraków 1971; Idem, *Mortęska i jej rola w reformie trydenckiej w Polsce*, „Nasza Przyszłość” 1971, nr 34, s. 131–176; *Pamiętka 300-lecia rocznicy założenia klasztoru panien benedyktynek łacińskich we Lwowie przy kościele Wszystkich Świętych obchodzonej w roku 1895*, Lwów 1898, Archiwum Benedyktynek w Krzeszowie [dalej ABK], sygn. B6, s. 4–22 [rkps dalej jako Pamiętka]; M. Borkowska, *Słownik polskich księń benedyktyńskich*, Niepokalanów 1996, 104–105. W interpretacji reguły pomagali Magdalenie Mortęskiej jezuita, którzy w tym okresie służyli benedyktyńkom zarówno swoją duchową mądrością, jak i biegłą znajomością prawa kościelnego. Zreformowane dzieło matki Mortęskiej ukazało się drukiem w Krakowie w 1606 r. pod tytułem *Regula św. oycy Benedicta*. Zob. *Encyklopedia wiedzy o Jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 87–88, 378–382. M. Borkowska, *Zakony żeńskie w Polsce w epoce nowożytnej*, Lublin 2010, s. 140, J. Gwóźdź, *Biblioteka panien benedyktynek łacińskich we Lwowie (XVI–XVII wiek)*, Katowice 2001, s. 15.

⁴ M. Borkowska, *Saporowska Katarzyna (1549?-1608)*, w: *PSB*, red. H. Markiewicz, Warszawa – Kraków 1994 t. 35, s. 176–177; Eadem, *Słownik polskich księń benedyktyńskich*, Niepokalanów 1996, s. 142–143.

⁵ Koło-Saporowscy herbu Junosza – rodzina wywodząca się z Mazowsza, skąd w XV w. przeniosła się na Ruś. Kołowie posiadali wsie na Pokuciu m.in. Chlebiczyn nieopodal Kołomyi, Piotrów, Siekierzyn, Kuczów Wieki i Mały, Michałków, Perłowce, Niemczyn i Saporowice. Od tej ostatniej ojciec Katarzyny przyjął drugi człon nazwiska Saporowski. Zob. K. Nieciecki, *Herbarz polski*, Warszawa 1841, t. 8, s. 277.

⁶ Po 1772 roku klasztor znalazł się w zaborze austriackim.

⁷ Katarzyna miała dwie siostry Annę i Krystynę, które również zostały benedyktyńkami.

miejsce pobytu wyznaczono im Krzeszów⁸ położony na terenie Dolnego Śląska, do którego benedyktynki przybyły 31 maja 1946 r. Wyjeżdżając z Lwowa, zakonnice zabrały ze sobą wszystko, co było dla nich najcenniejsze, przede wszystkim gromadzony starannie przez ponad trzy wieki księgozbiór. W kronice klasztornej odnotowano: *Zaczynamy pakować przede wszystkim książki, które potrzebują pak mocnych i solidnych*⁹.

1. Fragmenty księgozbioru lwowskiego przywiezione do Krzeszowa

Panny benedyktynki posiadały we Lwowie dwa zasadnicze księgozbiory: właściwy (przeznaczony dla mniszek) oraz szkolny. W kronice z 1946 r. panna Ildefonsa Pilawska – kronikarka szczegółowo opisała, jak przebiegało przygotowanie do wyjazdu z Lwowa. Do ilu skrzyń zapakowano księgozbiór tego kronika nie podaje¹⁰. Nie prowadzono żadnego spisu pakowanych rzeczy, dlatego nie jest możliwe do ustalenia, ile pak z książkami zabrano. Wiadomo natomiast, że nie zabrano wszystkich ksiąg, część prawdopodobnie zostawiono, o czym świadczy zapis w kronice: *wzięliśmy też figurę Chrystusa króla, i kilka innych cenniejszych, obrazy, krzyże, przybory, i okazy gabinetu szkolnego, duża paka książek [...]. Część starych książek jednak, archiwum szkolne, i część archiwum klasztornego zamurowałyśmy, bo nie miałyśmy już więcej pak i tak było ich paręset. Sił też nam zabrakło, bo we dnie i w nocy pracowałyśmy wszystkie*¹¹. Pozostawienie części książek podyktowane było być może nadzieją, że los Polski nie został jeszcze całkowicie przesądzony i mniszki zdolają

⁸ Krzeszów – wieś na Dolnym Śląsku w powiecie kamiennogórskim. W XIII wieku żona Henryk Pobożnego księżna Anna darowała benedyktynom z czeskich Opatowic posiadłość leśną Cressebor. W 1254 r. wybudowano i poświęcono tam klasztor św. Wawrzyńca. Mnisi opuścili Krzeszów w 1289 r. Włości krzeszowskie wykupił wówczas książę świdnicko-jaworski Bolko I, który ufundował w nich konwent dla cystersów z Henrykowa. W 1292 r. do Krzeszowa przybyli pierwsi cystersi, którzy założyli klasztor pod wezwaniem Panny Marii Łaskawej. Opatwo przechodziło zmienne koleje losu. W XV w. w czasie wojen husyckich spalono kościół i prawdopodobnie zamordowano 70 mnichów. W XVI w. konwent przeżywał kryzys powołań spowodowany reformacją. Podczas wojny trzydziestoletniej został obrabowany i spalony przez Szwedów. Zniszczona została biblioteka z cennymi rękopisami. Władze pruskie 23 XI 1810 przeprowadziły kasację klasztoru, a likwidacja biblioteki i archiwum trwała do 1814 r. Większość dzieł została wywieziona do Wrocławia, część przekazano do Legnicy, a część bibliotece ewangelickiej w Kamiennej. Po kasacji cenne zabytki niszczały do 1919 r., kiedy do Krzeszowa przyjechali benedyktyni z Emaus pod Pragę. Zakonnicy mieszkali w Krzeszowie do początku 1940 r., kiedy hitlerowcy odebrali im klasztor, w którym utworzono obóz dla przesiedleńców. W 1941 r. przetrzymywano w nim Żydów przewożonych do obozów koncentracyjnych. Pod koniec wojny mnisi wrócili do Krzeszowa, ale już w 1946 r. musieli go na zawsze opuścić. Po nich klasztor przejęły benedyktynki lwowskie. Zob. H. Dziurła, *Krzeszów*, Wrocław 1974, s. 7–15. Na temat dziejów opactwa krzeszowskiego i jego architektury powstało wiele opracowań: *Krzeszów uświęcony łaską*, red. H. Dziurła, K. Bobowski, Wrocław 1997; *Krzeszów europejska perła baroku*, red. A. Jaroszewicz, Legnica 2000; D. Kundera, *Krzeszów*, Piechowice 1995; K. Mazurski, *Krzeszów*, Warszawa 1989; B. Ziętara, *Krzeszów: opactwo Cystersów*, Krzeszów 1986; N. Lutterotti, *Abtei Grüssau: ein Führer*, Breslau 1941; A. Baumert, *Das alte Kloster Grüssau*, Breslau 1877; D. Kuderka, *Kloster: Grüssau*, Dülmen 1995; A. Rose, *Kloster Grüssau: OSB 1242–1289, S ORD CIST 1292–1810, OSB seit 1919*, Stuttgart 1974; N. Luterotti, *Vom unbekanntem Grüssau: Altgrüssauer Klostergeschichte*, Wolfenbüttel 1962.

⁹ Kronika Benedyktynek Lwowskich [dalej KBL] 1940 - 1947, ABK sygn. B 15, s. 272.

¹⁰ Należy zaznaczyć, że proces rozproszczenia księgozbioru zaczął się już w czasie II wojny światowej. We wspomnieniach zakonnice zachowały się wzmianki o tym jak uchodźcy, którzy przebywali w klasztorze benedyktynek z braku środków do życia: *wynosili z klasztoru na sprzedaż co się dało: klamki, klucze, cenne książki, które pochowałyśmy w schowku*. Ile w taki sposób książek przypadło bezpowrotnie nie wiadomo.

¹¹ KBL 1940 - 1947, ABK sygn. B 15, s. 376.

wrócić do Lwowa¹². W drodze do nowego miejsca zamieszkania benedyktyнки straciły część księgozbioru. W liście panny Ildefonsy do Krystyny Muszyńskiej, współautorki książki *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce* mniszka informowała: *Były też antyfonarze o wiele skromniejsze, cieńsze, ale w raz z częścią książek zginęły w drodze: po prostu dwóm naszym siostram, które skierowane ze Lwowa (w roku 1946) przez Rawę Ruską¹³, nie pozwolono tych pak przewieźć. Później gdy byłyśmy już w Krzeszowie kilka miesięcy, doniesiono nam, że na jakiejś stacji (może we Wrocławiu) znajdują się paki oznaczone O.S.B. ale były to czasy bardzo trudne, gdy Wrocław był w ruinach, komunikacja ogromnie utrudniona, sił nam zabrakło, by jechać po książki, kiedy trzeba było urządzać życie od zera¹⁴.*

Do Krzeszowa mniszkom udało się przywieść 586 starych druków i 22 tomy rękopisów. Podzielono je na czternaście działów:

- A – Rozmyślenia rekolekcyjne
- B – Rozmyślenia
- C – Ascetyczne
- D – Męka Pańska
- F – Żywot Pana Jezusa
- G – Liturgia
- H – Najświętszy Sakrament
- J – O najświętszym Sercu Pana Jezusa
- K – Najświętsza Panna Maria
- L – Żywoty świętych
- M – Obrazy i miejsca pielgrzymowania
- N – Pismo Święte
- O – Kroniki, Roczniki
- P – Kazania

Niektóre stare druki występują w kilku egzemplarzach, np. *Krótkie zebranie życia zakonnego* – dwa egzemplarze, a nawet kilkunastu jak choćby *Nauki życia* księdza Marcina Ługowskiego z 1742 roku – zachowało się ich w zbiorze czternaście woluminów¹⁵. Z cennych dzieł udało się zakonnicom przywieść do Krzeszowa:

¹² W kronice klasztornej wielokrotnie pojawiają się stwierdzenia, że być może mniszki wrócą jeszcze do Lwowa. Jaki los spotkał pozostawione w klasztorze książki nie wiadomo, w relacjach kronikarskich z późniejszych lat nie ma wzmianki o tym jakoby mniszki miały wrócić po ukryte książki (było to zresztą niemożliwe zważywszy na sytuację polityczną). Przez szereg lat w budynku po klasztorze benedyktynek mieściła się szkoła muzyczna, później mieszkania. W czasach komunistycznych budynek był przebudowywany i być może wtedy natrafiono na książki. Obecnie klasztor jest w posiadaniu sióstr Studytek. Por. J. Gwioździk, *Stare druki proveniencji lwowskich benedyktynek w zbiorach Biblioteki Naukowej Ukrainińskiej Akademii Nauk im. W. Stefanyka we Lwowie, w: Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001, t. 5, s. 73–88.

¹³ Rawa Ruska – obecnie miasto na Ukrainie, 70 km na północny wschód od Lwowa. Zob. więcej G. Rąkowski, *Ziemia Lwowska. Przewodnik po Ukrainie Zachodniej*, Pruszków 2007, cz. 3, s. 139–144. Zaginięcie ksiąg wydaje się potwierdzać kronika benedyktynek z 1946 roku: *Matka nasza Ksieni wysłała s. Agnieszkę i s. Elżbietę wyjechały 6 IV. Ich podróż była nie pomyślna, bo transport skierowano przez Rawę Ruską, a nie na Przemyśl. W Rawie Ruskiej był parodniowy postój, rewizja pak, w skutek czego część pak przepadła*. KBL 1940 - 1947, ABK sygn. B15, s. 274.

¹⁴ List panny Ildefonsy Piławskiej do Krystyny Muszyńskiej z dnia 26 V 1981 – list bez sygn. w zbiorach Biblioteki Narodowej. Zob. D. Kamolowa, K. Muszyńska, *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, Warszawa 1988.

¹⁵ A. Faber-Chojnacka, *Dzieje szkoły i biblioteki Panien Benedyktynek Lwowskich na podstawie kronik klasztornych*, w: *Lwów: miasto, społeczeństwo, kultura*, Kraków 1995, s. 41.

- *Regulę błogosławionego y Bogu upodobanego Oyca Benedicta S. na Polski język pilnie przełożona przez Sebastiana Ascernusa... w Krakowie w drukarni Andrzeja Piotrkowczyka 1597,*
- *Porządek Nowicyatu z Reguly s. Oyca Naszego Benedykta zebrany y sporządzony.... Roku Pańskiego 1605,*
- *Pakostka Wojciech (Pólęsowic, Mesochenius): Medycyna Duchowa dla Chorych y bliższych śmierci... przez ks. Wojciecha Pakoska... zebrana Roku 1617. W Poznaniu w Drukarni Iana Wolraba.*
- *Grymosz Marcin Bogumił jezuita: Wesole Dobrey smierci czekanie. Abo Melodya Duchowa.../przez W.X. Marcina Grymosza... sposobiona.... W Krakowie w Drukarni Franciszka Cezarego*
- *Św. Teresa z Avili: Zamek wewnętrzny. Abo Gmachy Dusze Ludzkiej. Świętej Teresy od Pana Jezusa Fundatorki Karmelitow Karmelitanek Bosych. W Krakowie, w Drukarni Franciszka Cezarego*
- *Tomasz a Kempis, O naśladowaniu Chrystusa Pana Ksiąg czworo, przez wielebnego Tomasha z Kempie napisana. W Krakowie w Drukarni Andrzeja Piotrkowczyka 1623.*
- *Złotharz Dawidow przez Mistra Walentego Wróbla na rzecz polską złożony. W Krakowie w drukarni Mikołaja Scharffenbegera 1567,*
- *Piotr Skarga: Żywoty Świętych Starogo y Nowego Zakonu, na każdy dzień przez cały rok Wybrane. Przez X. Piotra Skargę w ięzyk polski przełożone, y po Osmym raz do druku przeyrzane y rocznemi dziećmi Kościelnymi Kardynała Baroniusza porównane, z przydatkiem niektórych żywotów na końcu. Z dozwoleniem Starszych. Cum gratia et priuilegio S.R.M. w Krakowie w Drukarni Andrzeja Piotrkowczyka 1644.*
- *Zabawy duchowe Pannom Zakonu S. Benedicta, Za wolę y rozkazem Księcia J. M. Jerzego kardynała Radziwiłła wydane. Teraz zaś staraniem I.M. Panny Doroty Kąckiej znowu przedrukowane. W Krakowie u Macieja Andrzeiowczyka.*

Z dawnej biblioteki szkolnej przywieziono głównie fragmenty księgozbioru nauczycielskiego. Książki znajdowały się w pakach z napisem biblioteka szkolna. Zachowany księgozbiór liczy 2228 woluminów. Nadano mu nowe sygnatury, są to sygnatury ciągłe. Stworzono katalog rzeczowy, w którym wyszczególniono następujące działy:

1. Literatura piękna
2. Wychowanie, pedagogika, psychologia
3. Higiena, zdrowotność
4. Rolnictwo, leśnictwo, sadownictwo
5. Przemysł rzemiosło, demografia
6. Ekonomia
7. Astronomia
8. Geologia
9. Fizyka, chemia
10. Prawo
11. Rozprawy historyczno-krytycznoliterackie
12. Geografia
13. Filozofia, Historia sztuki
14. Publicystyka społeczna
15. Biologia

16. Dydaktyka programy
17. Podręczniki do języka francuskiego, niemieckiego, łacińskiego, greki, rosyjskiego, angielskiego
18. Historia – podręczniki
19. Geografia – podręczniki
20. Chemia, Biologia, Fizyka – podręczniki
21. Algebra – podręczniki
22. Przyroda – podręczniki
23. Prace ręczne. Wiadomości o Polsce. Stenografia
24. Scenografia
25. Religia – podręczniki
26. Wychowanie muzyczne, śpiew

Z księgozbioru szkolnego zachowały się nieliczne czasopisma: *Mały Świadek* z 1913 i 1927 r., *Kronika rodzinna* z 1897 r., *Promyk* 1904 r., *Dzwonek* 1931 r., *Szkoła i wiedza* 1926, 1927, 1928 r., *Wychowanie przedszkolne* 1931, 1936 r., *Dziś i jutro* 1926, 1934, 1936 r.

Ponadto z Lwowa przywieziono część książek z lat 1800-1945, które włączono do współczesnego księgozbioru. Z ciekawszych pozycji przywieziono: Awancin M. *X Rok Chrystusowy czyli rozmyślania na każdy dzień roku o życiu i nauce Pana naszego Jezusa Chrystusa* wydana w Berlinie w 1883 r., Reguła św. Benedykta wydana w języku polskim, niemiecki, francuskim, angielskim, włoskim i łacińskim np. *Regula Sancti Patris Benedicti, abbas et monachorum Patriarchae cum constitutinibus Congregationis Beuronensis. Sede approbata jussu Rev. Domini D. Mauri Wolter Abbatis, Brunae 1884*. Z kazań i homilii na uwagę zasługują Gullois Ambroży: *Katecheta na kazalnicy, układ kazań, konferencji i nauki głównych przedmiotach wiary chrześcijańskiej z 1860 roku* czy znanego kaznodziei ks. Adama Krechowiczego *Nauki niedzielne i Skład Apostolski według ewangelii i Ojców Kościoła z 1874 roku* czy *Niepokalana Bogurodzica Maryja w świetle Ewangelii i Ojców Kościoła – 1890*, A. Liugori *Jak nas ukochał Jezus czyli pobożne Męki Pańskiej rozmyślanie – 1869 r.*, wielojęzyczne wydania Pisma Świętego np. *Biblia Hebraica*, Lipsiae 1898 r., zachował się także *Zywot wielebnej Anny Kossakowej Zakonu S. Benedykta Ksieni Lwowskiej. Zebrany i spisany przez ks. Floriana Jaroszewicza, kapelana Zakonu św. Franciszka Reformatorów, roku Pańskiego 1767 w Krakowie – wydane w 1884 r.*

Łącznie w znajdujących się obecnie 22 działach tematycznych proveniencję lwowską ma ponad 2,5 tys. woluminów.

2. Struktura współczesnej biblioteki klasztornej benedyktynek w Krzeszowie

Przywiezione do Krzeszowa książki stały się podstawą do stworzenia w klasztorze biblioteki. Zakonnice zmieniły jej układ strukturalny, w której możemy wyróżnić następujące zbiory:

- księgozbiór bieżący (współczesny) – obejmujący książki wydawane od XIX w. po czasy współczesne. Jest to obecnie główna część księgozbioru, do którego włączono również publikacje religijne z dawnej szkolnej biblioteki lwowskiej,
- księgozbiór szkolny,
- pobenedyktyński księgozbiór niemieckojęzyczny z lat 1919-1946. Jest to księgozbiór najmniej opracowany posiada bowiem jedynie katalog alfabetyczny. Dziś jest w zasadzie nie używany, dlatego przechowuje się go w archiwum klasztornym,

– stare druki¹⁶.

Dodatkowo wydzielono, po przez stworzenie osobnego katalogu rzeczowego i alfabetycznego, tzw. księgozbiór świecki, który gromadziła od 1950 r. siostra Teresa Gertruda Woleńska. Zamiłowanie do ksiąg towarzyszyło jej przez całe życie. Studiowała polonistykę na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Mniszka pochodziła z arystokratycznej rodziny spod Tarnopola, bogaci przyjaciele bardzo często przysyłali jej w prezencie książki. Zgromadzone przez siebie publikacje przechowywała w swojej celi. Po jej śmierci w kwietniu 1991 r. s. Edyta Wójcik – bibliotekarka przeniosła zgromadzony przez s. Gertrudę księgozbiór do biblioteki klasztornej¹⁷. Obecnie księgozbiór świecki nie jest uzupełniany. Ponadto mniszki posiadają w swoich celach podręczne księgozbiory, z których korzystają na co dzień. Zwykle po ich śmierci książki podobnie jak w przypadku księgozbioru s. Gertrudy trafiają do biblioteki głównej: *Już od kilku tygodni matka ksieni [Janina Szymańska – A.K.] kazała porządkować książki, jakie miała u siebie i wiele z nich pozanosić do biblioteki*¹⁸.

Księgozbiór bieżący posiada katalog alfabetyczny i rzeczowy. Wyodrębniono w nim następujące działy:

- A – Medytacje rozważania,
- B – Życie monastyczne. Zakon św. Benedykta,
- C – Ascetyka,
- D – Męka Pańska,
- E – Teologia dogmatyczna,
- F – Życie Jezusa,
- G – Liturgia,
- H – Eucharystyka,
- J – Chrystologia,
- K – Mariologia,
- L – Żywoty Świętych,
- M – Sztuka Sakralna,
- N – Literatura Religijna,
- O – Pismo Święte,
- P – Kazania i Homilie,
- R – Kościół Rzymskokatolicki,
- S – Patrologia,
- T – Filozofia,

¹⁶ Por. A. Faber-Chojnacka, *Dzieje szkoły i biblioteki Panien Benedyktynek lwowskich na podstawie kornik klasztornych*, w: *Lwów: Miasto, społeczeństwo, kultura*, Kraków 1995, s. 43–44 oraz Z. Kotarska, *Biblioteka szkolna panien benedyktynek łacińskich we Lwowie 1918-1939*, Wrocław 1999, s. 3. [mps]

¹⁷ Siostra Edyta Wójcik stworzyła dla niego katalog alfabetyczny i rzeczowy, który zawiera następujące działy: A – biblijstka, Ā – Zagadnienia kultury, A – Filologia, B – patrystyka, C – liturgia, CH – Kościół – sobór – Stolica św., CZ – Mariologia, Ć – lingwistyka, Ć – Lingwistyka języki obce, D – Kościoły – papieżstwo – ekumenizm – historia kościoła, DZ – Muzyka świecka, DŽ – Silensia, Dz – Literatura klasyczna starożytna, G – Rodzina, H – Monarchizm, I – Dramat, Ī – Bajki – Baśnie – Legendy, J – poezja, K – powieści, opowiadania, L – opracowania literackie, krytyczne, Ł – Monografie, Biografie, M – Pamiętniki, Wspomnienia, N – Historia, Ń – Krzeszowiana, O – Miejscowości, Regiony, Kraje, OU – Religioznawstwo, Q – Leopolianna, P – Słowniki, Encyklopedie, Ø – Technika, R – Muzyka Sakralna, RZ – Satyra, Parodia, S – Przyroda, ST – Listy, Sch – Humoreski, anegdota, Š – Archeologia, T – Różne, U – Sztuka, W – filozofia, X – Pedagogika, Y – Socjologia, V – Reportaż, Egzotyka, Z – reportaż różny, Eseje, Ž – Aforyzmy, sentencje.

¹⁸ KBK 1973, ABK sygn. B18, s. 34.

U – Misje Katolickie,
 W – Życie Społeczne,
 X – Informatory,
 Z – Katechezy.

Podział księgozbioru został dokonany na podstawie *Skróconego przepisu katalogowania alfabetycznego* autorstwa Józefa Grycza i Władysławy Borkowskiej¹⁹. Księgozbiór bieżący liczy 10 281 woluminów.

3. Gromadzenie i opracowywanie księgozbioru oraz czasopism

Przyjazd do Krzeszowa postawił klasztor benedyktynek w bardzo trudniej sytuacji materialnej. Brakowało pieniędzy na podstawowe produkty żywnościowe, odzież, leki, środki higieniczne, a jednak podstawowym źródłem powiększania księgozbioru w omawianym okresie był zakup. Benedyktyнки nie wyznaczyły jednak osobnego funduszu na zakup książek. Najczęściej, jak wynika z relacji s. Edyty Wójcik w Księżce Kasowej, wpisywano łączną kwotę pobieraną z kasy klasztornej i przy okazji robienia ogólnych zakupów, części środków przeznaczano również na książki. W kronikach klasztornych odnajdujemy nieliczne wzmianki o wydanych na książki kwotach np. na mszaliki dla zakonnic w 1951 r. wydano 800 zł, psalterze w 1976 r. kosztowały 100 zł za sztukę. Zazwyczaj kupowano po jednym egzemplarzu danego tytułu²⁰, chyba że wśród zakonnic było zwiększone zapotrzebowanie na daną pozycję. W kilku egzemplarzach nabywano głównie brewiarze, modlitewniki, wznawiane przekłady Reguły św. Benedykta oraz nowe benedyktyńskie wydania Pisma Świętego²¹: *Z Tyńca przysłano nam kilka nowych łacińsko – polskich mszalików także już ok. 10 zakonnic ma nowe mszaliki. Opracowali je ojcowie Benedyktyńcy z Tyńca [...] Już wszystkie nasze zakonnice mają mszaliki I i II wydanie. Mimo tego matka nasza znowu sprowadziła parę nowych*²². Benedyktyнки nie miały, z góry określonej polityki kupowania książek, kierowano się przede wszystkim użytecznością danej publikacji i tym, co aktualnie było dostępne na rynku księgarskim.

W okresie PRL-u nabywanie książek, szczególnie katolickich, było bardzo utrudnione. Już w 1946 r. prowadzenie działalności prasowej i wydawniczej wszystkich związków wyznaniowych było uzależnione od Głównego Urzędu Kontroli Prasy. Wydawnictwa kościelne zostały poddane kontroli prewencyjnej i mogły być wydawane tylko w określonym limicie przydziału papieru²³. W 1950 r. utworzono Urząd do Spraw Wyznań, którego zadaniem było nadzorowanie całokształtu działalności wydawnictw katolickich²⁴. Władze komunistyczne nie ograniczały się jednak tylko do kontrolowania tego, co publikują wydawnictwa kościel-

¹⁹ Mimo, że w 1974 r. ogłoszono międzynarodowe przepisy ISBD(S) International Standard Bibliographic Description for Serials, które zaczęły obowiązywać w Polsce od 1978 r., a w 1997 r. weszła w życie polska norma PN-N-01152-02:1997 *Opis bibliograficzny. Wydawnictwa ciągłe*. Siostra bibliotekarka zdecydowała, że nie będzie unowocześniać układu strukturalnego biblioteki, gdyż służy on głównie wewnętrznym potrzebom zakonnic.

²⁰ Np. przy okazji wyjazdów do Wrocławia, Legnicy, Krakowa, Tyńca.

²¹ Z książek kupowanych w kilku egzemplarzach zakonnice korzystały przeważnie w tym samym czasie odprawiając np. liturgię godzin.

²² Kronika Benedyktynek w Krzeszowie [dalej KBK] 1948-1959, ABK sygn. B16, s. 50, 141.

²³ K. Twarowski, *Wydawnictwo Karmelitów Bosych w Krakowie w latach 1927–2002*, Kraków 2002, s. 13.

²⁴ Ibidem, s. 14.

ne i w jakim nakładzie, ale przede wszystkim masowo je zamykały. W związku z tym starano się wydawać książki najbardziej potrzebne np. podręczniki do nauki religii, dzieła dotyczące chrześcijańskiej filozofii, ascezy czy hagiografii²⁵. Benedyktynki w miarę możliwości i dostępności na rynku najczęściej nabywały rozmyślania i medytacje jako obowiązkową lekturę w okresie Wielkiego Postu²⁶. Mniszki najchętniej kupowały książki Wydawnictwa Benedyktynów Tynieckich, które przysyłało im głównie tytuły dotyczące życia monastycznego. Preferowały też zakup książek od Wydawnictwa Apostolstwo Modlitwy Ojców Jezuitów z Krakowa²⁷, które przysyłało im książki wedle własnego uznania²⁸ np. modlitewniki oraz publikacje dotyczące życia zakonnego, a także z Wydawnictwa Karmelitów Bosych z Krakowa, które przysyłało książki głównie z dziedziny teologii życia modlitwy, formacji zakonnej, hagiografii. Z Wydawnictwem Znak mniszki miały podpisaną umowę na przysyłanie książek z działu teologia oraz czasopisma *Znak*²⁹.

W Polsce Ludowej najwięcej książek o tematyce religijnej wydawał Instytut Wydawniczy PAX, ściśle związany z reżimem komunistycznym. W kronice klasztornej nazwano go „kreaturą państwową”. Jednocześnie w latach 1946-1990 to właśnie z tego wydawnictwa do biblioteki wpłynęło najwięcej książek. O nabywanych z PAX-u książkach zakonnice napisały: *Księża patrioci próbują pogodzić marksizm z zasadami religii katolickiej [...] Włączając się w państwowe stronnictwo PAX [...] wydają mnóstwo książek, nawet dobrych katolickich, ale to wszystko w celach propagandowych, że jest wolności druku, wolności religijna, wolność słowa [...]*³⁰.

Po 1989 r. sytuacja wydawnictw katolickich uległa diametralnej zmianie. W dniu 17 maja 1989 r. sejm wydał ustawę O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej³¹, która w artykule 46 i 47 regulowała sprawę wydawnictw³². Nastąpiło znaczne ożywienie katolickiej działalności wydawniczej. Benedyktynki zaczęły nabywać książki z takich wydawnictw jak:

²⁵ Oprac. Z. Wilkosz, L. Grzebień, *Wydawnictwo WAM 1972-1997: Historia, bibliografia*, Kraków 1997, s.18. Należy dodać, że wydawnictwa katolickie podlegały Komisji Episkopatu Polski dla Spraw Wydawnictw Katolickich, która została powołana w 1957 roku. Komisja starała się prowadzić wspólną politykę wydawniczą promując najbardziej potrzebną literaturę religijną. Więcej na temat ingerencji władzy w działalność wydawniczą Kościoła Katolickiego zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1993, s. 187–188, a także J. Góral, *Wydawnictwa i prasa katolicka*, w: *Kościół Katolicki w Polsce 1918–1990. Rocznik statystyczny*, Warszawa 1991, s. 288–303.

²⁶ Św. Benedykt z Nursji, *Reguła*, Tyniec 1983, s.157.

²⁷ Zob. *Wydawnictwo Apostolstwo modlitwy*, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, oprac. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 766 – 767.

²⁸ Za pobraniem pocztowym.

²⁹ Ponadto za stałość w zakupie książek, kilka razy do roku benedyktynki mogły sobie wybrać jako gratis dowolną publikację z oferty wydawniczej Znak.

³⁰ KBK 1948-1959, ABK sygn. B16, s. 118.

³¹ Zob. *Dziennik Ustaw*, 1989, nr 29, poz. 154.

³² Art. 46.: 1. *Dla zapewnienia warunków rozwoju kultury chrześcijańskiej kościelne osoby prawne mają prawo wydawania prasy, książek i innych druków oraz zakładania i posiadania wydawnictw, katolickiej agencji informacyjnej, zakładów poligraficznych, z zachowaniem obowiązujących w tym zakresie przepisów prawa, 2. W celu realizacji postanowień ust. 1 kościelne osoby prawne mogą otrzymywać jako darowizny z zagranicy na własne potrzeby maszyny, urządzenia i materiały poligraficzne oraz papier.* Ibidem.

Art. 47: *Kościelne osoby prawne mogą organizować własny kolportaż prasy lub korzystać z pośrednictwa innej sieci kolportażu.* Ibidem.

Wydawnictwo „M” z Krakowa³³,
 Wydawnictwo „Jedność” z Kielc,
 Wydawnictwo Biblos z Tarnowa,
 Zespół Biblistów z Krakowa,
 Wydawnictwo Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia,
 Wydawnictwo Sióstr Benedyktyn od Nieustającej Adoracji z Warszawy,
 Wydawnictwo Salezjańskie z Warszawy,
 Wydawnictwo Księży Marianów z Warszawy,
 Wydawnictwo „W drodze” polskiej prowincji Ojców Dominikanów,
 Wydawnictwo Verbinum Ojców Werbistów z Warszawy,
 Wydawnictwo Ojców Paulinów z Częstochowy,
 Wydawnictwo Księży Palotynów z Ząbek,
 Wydawnictwo Misjonarzy Klaretynów „Parabla”,
 Wydawnictwo Instytutu Księży Misjonarzy w Krakowie.

Wykaz najpopularniejszych wydawnictw, których książki zapełniają półki biblioteczne konwentu panien benedyktynek w Krzeszowie w latach 1946–2000, w uwzględnieniu zakupów i darów.

Nazwa wydawnictwa	1946-1960	1960-1990	1990-2000
PAX	72	295	27
Pallottinum	36	235	87
Znak	1	243	174
Karmelici Bosi	9	145	141
Apostolstwo Modlitwy	15	129	154
Księgarnia św. Wojciecha	19	103	7
Benedyktyni Tynieccy	-	32	136
Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna	1	78	31
Akademia Teologii Katolickiej	-	72	11

Warto zauważyć, że gdy brakowało pieniędzy na zakup książek zakonnice podejmowały trud przepisywania bądź to ręcznie bądź na maszynie, niektórych niezbędnych pozycji książkowych. W 1974 r. przysłano do klasztoru nowy rytuał polski monastyczny przetłumaczony przez ojców tynieckich i przepisano go w kilku egzemplarzach na użytek zgromadzenia. W 1976 r. wyszło nowe tłumaczenie Psalmów Marka Skwarnickiego (psalmy) i Ojca Placyda Galińskiego (kantyki). Zakonnice miały z nich korzystać, gdyż uznano je za lepiej nadające się do śpiewu i wspólnej recytacji: *trudno dla każdej nabyć ten Psalterz, dlatego s. Placyda przepisuje go dla wszystkich. Nie będzie to prędko, bo robota wielka, a każda chce mieć wyraźnie by gładko móc recytować i śpiewać*³⁴. Zdarzało się, jak w przypadku wspomnianych wcześniej mszalików, że na użytek klasztorów benedyktyńskich w Polsce książki przygotowywa-

³³ Jest to wydawnictwo świeckie powstałe w 1990 r., które wydaje książki religijne.

³⁴ KBK 1976, ABK sygn. B 18, s. 88.

ne były przez benedyktynów tynieckich, a drukowano je za granicą m.in. w klasztorze benedyktyńskim św. Andrzeja w Meredsous w Belgii.

Oprócz książek dotyczących szeroko pojmowanego życia religijnego benedyktynki nabywały do swego księgozbioru również publikacje świeckie. Były to przede wszystkim encyklopedie, słowniki, leksykony, informatory, wydawnictwa dotyczące sztuki np. – albumy, a także książki o tematyce turystycznej, sportowej, rolniczej, pedagogicznej, lekarskiej³⁵.

Drugim sposobem powiększania klasztornego księgozbioru były dary. Choć po 1946 r. życie zakonne benedyktynek toczyło się z dala od Lwowa to kontakty z osobami zaprzyjaźnionymi z konwentem pozostawały wciąż żywe. W miarę możliwości duchowni i świeccy, a przede wszystkim były wychowanki mniszek odwiedzali krzeszowski klasztor. W prezenecie ofiarowywali zakonnikom bądź to jakiś pojedynczy egzemplarz książki bądź zgromadzone przez siebie księgozbiory. Siostra Bronisława Ewangelista Orłowska od swej koleżanki³⁶ szkolnej z Lwowa otrzymała początkiem lat dziewięćdziesiątych w darze niewielki, liczący pięćdziesiąt pozycji księgozbiór.

Od 1980 r. kapelanem benedyktynek był ks. Władysław Sługocki³⁷, który co roku każdej mniszce z okazji imienin w prezenecie ofiarowywał książkę, o czym świadczą liczne dedykacje. Z darów imieninowych ks. Sługockiego rocznie do biblioteki wpływało około trzydziestu nowych tytułów. Mniszki otrzymywały książki z okazji imienin również od benedyktynek z innych klasztorów. W księgozbiorze krzeszowskim odnajdujemy też książki ofiarowane konwentowi od odwiedzających go kapłanów i mnichów, z którymi benedyktynki nawiązały kontakt, będąc już na Dolnym Śląsku.

Ponadto księgozbiór wzbogacał się o książki przesyłane przez autorów danych publikacji. W kronice z 1956 r. zachowała się wzmianka o odwiedzinach w krzeszowskim klasztorze prof. Karola Górskiego, który zbierał materiały do publikacji o Matce Mortęskiej. Zakonnice udostępniły mu swoje kroniki klasztorne, ze swej strony prof. Górski obiecał, że prześle do klasztoru gotowe opracowanie³⁸. Zdarzało się, również że matka ksieni ofiarowywała zakonnikom jakieś książki, w 1952 r.: *otrzymała każda z nas katechizm rzymski nowy, gdyż Episkopat Polski kładzie wielki nacisk na to by zwłaszcza zakonnice dobrze zaznajomiły się z katechizmem, Pismem Świątym i Naśladowaniem Chrystusa*³⁹. Liczni pielgrzymi, którzy odwiedzali klasztor czasami także ofiarowywali zakonnikom książki, które wzboga-

³⁵ Benedyktynki wykazywały chęć do nauki i uzupełniania wykształcenia np. s. Laurencja i s. Bronisława, ponieważ skończyły tylko 7 klas szkoły powszechnej prosiły matkę ksieni, o pozwolenie na kontynuację edukacji. Uczęszczały więc do ogólnokształcącej szkoły korespondencyjnej w Wałbrzychu 2 razy w tygodniu jeździły na wykłady, a większą część nauki odbywały w klasztorze. Siostra Teresa Gertruda Woleńska studiowała na KUL. Zgodnie z konstytucjami Kongregacji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny: *Zajęcia umysłowe zawsze zajmowały należne miejsce we wspólnotach monastycznych, z których wiele było żywymi ośrodkami wiedzy i kultury. Siostronom oddającym się studiom w celu uzyskania dyplomu czy kwalifikacji zawodowych zapewni się odpowiedni czas i środki, jakie są do tego potrzebne. Konstytucje Kongregacji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Mniszek Benedyktynek w Polsce, Tyniec 1994, s. 60.*

Ponadto klasztor interesował się np. uroczystościami rocznicowymi związanymi z polskimi ludźmi nauki jak choćby rocznicy uczenia pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w 1973 r.

³⁶ Nie wiadomo jak się nazywała.

³⁷ Ks. Władysław Sługocki – ur. w 1932 r. w Monasterzyskach w Parafii p.w. Wniebowzięcia NMP w dekanacie Buczacz w archidiecezji Lwowskiej. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1962 r. zob. więcej E. Wójcik, *Moje życie związane z Matką najświętszą. Kapelan Sióstr Benedyktynek w Krzeszowie*, „Krzeszowska Pani”, 2010, nr 4, s. 15.

³⁸ KBK 1948-1959, AKB sygn. B16, s. 121.

³⁹ Ibidem, s. 61.

cały bibliotekę⁴⁰. Nie prowadzono natomiast wymiany dubletów z innymi klasztorami kongregacji.

W ramach nawiązanej z francuskim klaszturem Chantelle korespondencji mniszki przesyłały benedyktynkom krzeszowskim religijne publikacje francuskojęzyczne: *1979 roku z Chantelle przysłano nam Ordo na rok 1979 i dwie książki o Ojcu świętym Jane Pawle I i „Regards sur la tradition monastique”*⁴¹. Z opactwa św. Scholastyki Durgne we Francji mniszki otrzymały *Tout est dana l’amour per Marie Cronier Prie ton Pere dana le secret* adresowane na przeoryszę Gertrudę i pannę Ildefonsę⁴².

Książki, które trafiały do biblioteki były wpisywane do księgi inwentarzowej. Zazwyczaj siostra bibliotekarka nie katalogowała pojedynczych pozycji, ale gromadziła w specjalnie od tego wyznaczonej szafie około 20-30 nowych tytułów, po czym wpisywała je do inwentarza. W inwentarzu podawała datę wpisu, numer inwentarzowy danej pozycji, tytuł oraz autora i rok wydania książki. Wpisywano też dział, do którego została włączona dana pozycja. Początkowo w księgozbiornie bieżącym sygnatury zaczęto nadawać na dziewiętnastowiecznych i w tym miejscu pokrywały się nowe ze starymi, ponieważ nie czekano, aż znajdą się brakujące numery zaczęto nadawać kolejne na nowo zgromadzonych książkach. Po wpisaniu do księgi inwentarzowej książka otrzymywała pieczętkę z napisem: Opactwo Sióstr Benedyktynek 58 – 405 Krzeszów 288⁴³. Wbijano ją zazwyczaj na odwrocie karty tytułowej, na stronie 33 i pod ostatnim tekstem publikacji. Na grzbiecie książki lub w górnej lewej części strony tytułowej przyklejano nakleję z napisem działu, do którego należała dana pozycja wraz z numerem inwentarzowym. Sporządzeniem katalogów wszystkich księgozbiorów krzeszowskich zajmowały się w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych Władysław Wójcik – s. Edyta oraz dwie jej koleżanki Maria Konopka i Anna Faber – Chojnacka⁴⁴.

Benedyktynki oprócz książek gromadziły również czasopisma. W 1947 r. mniszki prenumerowały *Tygodnik Powszechny*, *Gościa Niedzielnego*, *Rycerza Niepokalanej*. Represje, jakie spadły na Kościół Katolicki ze strony władzy komunistycznej, doprowadziły do zamknięcia większości katolickich redakcji czasopism: *Już od paru lat nie może wychodzić żadne pismo prawdziwie katolickie: Posłaniec N. Serca P. Jezusa, Posłaniec Matki B. Sale-*

⁴⁰ W książce *Peregrinus Cracoviensis*, 2/1995, Kraków 1995 znajduje się dedykacja:
*Kochanej Siostrze Edycie z podziękowaniem za troskę,
 życzliwość z jaką przyjmowała mnie w Krzeszowie oraz
 za wszystko, czego słowami nie można wyrazić,
 składa Elżbieta Bilśka
 Krzeszów 12. 09. 1996
 adiunkt Instytutu Geografii UJ,*

Umberto Eco, *Imię róży*, Warszawa 1991:

*Siostrze Scholastyce z nadzieją, że tajemnicza opowieść jej się spodoba.
 Malinka – harcerka z Wrocławia
 Boże Narodzenie 1991.*

⁴¹ KBK 1979, ABK sygn. B18, s. 143.

⁴² O przesłanie książek zakonnikom prosił tamtejszą matkę ksieni Marię Sabellinę ojciec Karol von Oost. Warto wspomnieć, że mniszki krzeszowskie zajmowały się również tłumaczeniem dzieł z języka francuskiego na język polski. Przetłumaczono m. in. książkę *Sentier de vie* Gabriela Braso opata prezesa kongregacji sublaccęńskiej zmarłego w 1978 r.

⁴³ Autorka znalazła również pieczętkę z napisem: *Opactwo P.P. Benedyktynek Krzeszów pow. Kamienna Góra*

⁴⁴ Panie przyjeżdżały do Krzeszowa zwykle w okresie wakacji na 10–14 dni. Inwentaryzowanie trwało dwadzieścia lat.

tyńskiej, *Rycerz Niepokalanej, Gość Niedzielny*. Tygodnik Powszechny redaguje PAX⁴⁵. Ta sama organizacja państwowa zaczęła wydawać też we Wrocławiu Tygodnik Katolicki, a w Warszawie dziennik paksowski: *Słowo Powszechne*. Z braku czego innego musimy, prenumerować tę gazetę by wiedzieć cokolwiek co się w świecie dzieje. Oczywiście, nie czytają tej gazety wszystkie tylko matka ksieni i parę starszych zakonnic⁴⁶.

W ramach wymiany prasy z francuskim klaszturem Chantelle mniszki otrzymywały co kwartał pismo *Evangile*. Wśród gromadzonych czasopism znajdują się pisma biblistyczne, liturgiczne, ascetyczne, misyjne, diecezjalne, maryjne, teologiczne. Do najciekawszych tytułów należą: *Ruch Biblijny i Liturgiczny, Apostolstwo Chorych, Głos Papieża Jana Pawła II*⁴⁷, *Studia Philosophiae Christiana, Homo Dei, Światło Narodów, Biuletyn Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, Biuletyn Ekumeniczny, Życie Duchowe, Życie konsekrowane*, z zagranicznych *L'osservatore Romano*⁴⁸.

Należy również wspomnieć, że benedyktynki krzeszowskie wydawały w latach 1946–1950 i 1958–1971 pismo Kongregacji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny *Łącznik*. Wysyłano je do klasztorów nie tylko benedyktyńskich, które w zamian przysyłały wydawane przez siebie gazety: *Felicja Rzepecka i Ildefonsa Pilawska przepisują w 20 egzemplarzach „Łącznik” i wysyłają do klasztorów numerują stron. Do sakramentek w Siedlcach, benedyktynek misjonarek w Kwidzynie, cystersek w Złoczewie, oblatek w Zbuczeniu, Tyńca, Lubinia skąd ojciec Bednar Walczak przesyła nam redagowaną przez siebie Filadelfię, do prymas Wyszyńskiego, arcybiskupa Kominka*⁴⁹. Czasopisma nie zostały dotychczas skatalogowane, podzielono je natomiast na poszczególne tytuły.

4. Miejsce przechowywania i użytkowanie księgozbioru

Cenny księgozbiór benedyktynek łacińskich przewieziony do Krzeszowa 1946 r. początkowo nie był wypakowywany. Zakonnice podczas pierwszych dwóch lat pobytu w Krzeszowie liczyły na rychły powrót do Lwowa, z tego powodu większość pak pozostawała nieotwarta. W okresie stalinowskim⁵⁰ trudna sytuacja materialna klasztoru nie pozwalała poświęcać zbyt wiele czasu na zapewnienie księgozbiorowi odpowiedniego miejsca przechowywania. Po rewizji Urzędu Bezpieczeństwa w 1953 r. większość książek została wypakowana do specjalne przeznaczonego pokoju w rogu zachodniego nieukończonego skrzydła klasztoru na pierwszym piętrze. W 1960 r. książki przeniesiono do dziesięciu szaf⁵¹ i umieszczono w niewielkiej sali 9 x 4 m na pierwszym piętrze we wschodniej części budynku klasztorowego⁵². Pomieszczenie to było bardziej magazynem niż czytelną biblioteczną. Panna Il-

⁴⁵ PAX wydawał Tygodnik Powszechny w latach 1953 – 1956.

⁴⁶ KBK 1949-1959, ABK sygn. B16, s. 81–82.

⁴⁷ Wydawane przez Diakonię Światło Życie w celu informowania Polaków o przemówieniach i działaniach Jana Pawła II, które transmitowane były w Watykanie.

⁴⁸ Wśród licznych tytułów odnajdujemy np. pismo księży patriotów *Książd Obywatel, Kuźnia Kapłańska oraz wrocławski Tygodnik Katolicki*.

⁴⁹ Ibidem, s.6.

Oprócz pisania artykułów do *Łącznika* zakonnice pisywały również artykuły do *Gościa Niedzielnego*. Głównie siostra Ildefonsa Pilawska. Za artykuł *Zapowiedź mesjasza* 1978 r. otrzymała wynagrodzenie w wysokości 640 zł, a w 1985 r. za kolejny artykuł do *Gościa* zapłacono jej 1450 zł.

⁵⁰ Szczególnie w latach 1947–1956 zob. A. Werblan, *Stalinizm w Polsce*, Warszawa 2009, s. 46.

⁵¹ KBK 1972, ABK sygn. B18, s. 103.

⁵² Obecnie w pomieszczeniu tym znajduje się suszarnia.

defonsa Pilawska pierwsza bibliotekarka benedyktynek w Krzeszowie, wydawała zakonnicom książki, nie prowadziła rejestracji wypożyczeń, a mniszki korzystały z książek w swoich celach, nie wypożyczano książek osobom świeckim.

W południowej części klasztoru znajdowała się jednak sala przeznaczona na bibliotekę. Wybudowano ją w 1784 r. w klasycystyczny wystrój z elementami barokowymi⁵³. Do 1978 r. benedyktyнки przechowywały w niej paki i sprzęty przewiezione z Lwowa, biblioteka służyła również jako suszarnia: w *połowie kwietnia* [1978 r. – A.K.] *wysprzątałyśmy wielką halę biblioteczną gdzie dotychczas wieszaliśmy bieliznę i gdzie mieściły się paki, sprzęty itp. przywiezione z Lwowa, a już poniszczone i bezużyteczne. Dużo też jeszcze było tam książek poniemieckich przeważnie już przestarzałych, zniszczonych, niepotrzebnych, które pozostawili ojcowie benedyktyni. Wszystko to się wyniosło malarze nasi z Miskowic mogli rozpocząć pracę przy odnawianiu tej ogromnej dwupiętrowej hali. Długo to będzie trwało, zapewne do jesieni i koszty będą ogromne. Siostra Szafarka stara się by je pokryli Benedyktyni z Wimpfen i innych klasztorów zagranicznych*⁵⁴.

Sala biblioteczna, o której mowa znajduje się na pierwszym i drugim piętrze we wschodniej części południowego skrzydła klasztoru. Remont biblioteki trwał do 1979 r.⁵⁵. Końcem 1980 r. księgozbiór przeniesiono do odnowionej sali, której po części przywrócono dawny blask: *W ciągu kilku tygodni (listopad – grudzień) zostały przeniesione i uporządkowane książki biblioteczne z dotychczas służącej na to salki do odnowionej ogromnej sali bibliotecznej z balkonem. Na dole zostały umieszczone książki treści naukowej, literatury pięknej, poezji, prozy, stare druki i książki w obcych językach: niemieckie, francuskie i inne. Na galerii mieszczą się książki duchowe: ascetyczne, rozmyślenia, Pismo Św., liturgia itp.*⁵⁶ *Półki, które się tu znajdowały zostały oszklone grubymi szybami, zasuwanymi. Cała sala jest na nowo odmalowana, lakierowana na białą, krawędzie złocone, podłoga wyłożona płytą pilśniową*⁵⁷. *Całość przedstawia się okazale. Nowe silne lampy elektryczne oświetlają wnętrze. Ogrzewanie wprawdzie centralne, ale ciepło tam nie jest w zimie, bo okna są pojedyncze, a więc chłodniej niż w korytarzach, gdzie okna są podwójne*⁵⁸.

Do biblioteki wchodzi się przez podwójne okno 2,5 m drzwi, między którymi znajduje się niewielki przedsionek. Po lewej stronie zaraz za drugimi drzwiami umieszczono niewielkie aspensorium. Nad drzwiami znajduje się siedemnastowieczny portret Angelusa Silesiusa⁵⁹. Biblioteka ma wymiary 19 m x 10 m x 12 m. Przykryta jest sklepieniem kolebkowym

⁵³ Wybudowano ją dla księgozbioru cysterskiego. Wnętrze zostało zaprojektowane prawdopodobnie przez Józefa Antoniego Lachela, który w tym okresie pracował w klasztorze jako rzeźbiarz. Po 1810 r. biblioteka cystersów uległa rozproszaniu. Pomieszczenie biblioteczne jednak przetrwało i w 1919 r. swoją bibliotekę urządzili w niej benedyktyni z praskiego Emaus. Sala nie była jednak remontowana.

⁵⁴ KBK 1978, ABK sygn. B18, s. 119.

⁵⁵ *W listopadzie i grudniu* [1979 r. – A. K.] *wykończono także już zupełnie wielką bibliotekę tj. oszklono wszystkie półki grubymi i zasuwanymi szybami. W bibliotece nie wszystkie półki zostały oszklone, bo bardzo trudno dostać szyby - a tu muszą być szyby grube taki do zasuwania. Zapewne dopiero w przyszłym roku będzie można książki przemieścić do nowej sali bibliotecznej.* KBK 1979, ABK sygn. B 18 s.116.

⁵⁶ Był to tylko początkowy układ rozmieszczenia księgozbioru, kiedy biblioteką zajęła się siostra Edyta Wójcik zmieniono ułożenie książek.

⁵⁷ Pod nią znajduje się pierwotna drewniana podłoga. Zakonnice nie miały wówczas środków na remont podłogi. Nie zniszczono jej jednak, a na nią położono płyty pilśniowe w kolorze czerwieni. Obecnie mniszki planują starać się o środki na przywrócenie podłozie pierwotnego wyglądu.

⁵⁸ KBK 1980, ABK sygn. B18, s. 208.

⁵⁹ Angelus Silesius – właśc. Johannes Scheffler (1624–1677) był wybitnym przedstawicielem śląskiej szkoły

pomalowanym na biało. Sztukaterię zdobniczą sklepienia tworzą pasy porzeczne, dwa z potrójnymi licami pośrodku i dwa pojedyncze licami na obrzeżach. W symetrii pasów umieszczono zdobienia w postaci rozet ośmiolistnych i skrętnych⁶⁰. Dodatkowo by oświetlić bibliotekę zamontowano oświetlenie elektryczne. Całość wnętrza zgodnie z relacją kronikarską została pomalowana na biało, wewnątrz rozświetlają złocenia baz i kompozytowych kapiteli 12 kolumn podtrzymujących antresolę⁶¹. Na pierwszym piętrze umieszczono księgozbiór bieżący oraz stare druki. Książki zostały ułożone pionowo w szafach przytwierdzonych na stałe do ściany. Szafy wysokość 4,5 m i głębokość 35 cm zwierają we wnętrzu po dziesięć półek, przymocowanych na stałe bez możliwości regulacji. Ściany konstrukcyjne pionowe ozdobione są białymi pilastrami pięcioletkowymi, które zaczynają się na wysokości drugiej półki. Od dołu pomalowano je na złoto. Na wysokości ósmej półki wieńczone zostały złotymi kompozytowymi kapitelami⁶². Wszystkie elementy konstrukcyjne szaf zostały przytwierdzone do ściana za pomocą krytych wczepów, tak by z zewnątrz nie było widać elementów składowych. Każda szafa przyścienna zwieńczona jest owalnym barokowym kartuszem, wokół którego na złoto pomalowano ornamentykę roślinną - liście zakończoną pąkami kwiatów. Wewnątrz kartuszy znajduje się napis zachowany jeszcze z czasów cysterskich z hasłami tematycznymi, informującymi, jakie książki przechowywano w każdej z szaf⁶³. Obecnie znajdujący się we wnętrzach księgozbiór benedyktynek nie odpowiada poszczególnym nazwom tematycznym.

W szafach ściany północnej przechowywane są książki z następujących działów tematycznych: L, N, O, R, S, T, P, M, U, W, Z⁶⁴. Szafy narożnikowe i wnękowe występują tylko na ścianach od strony drzwi wejściowych⁶⁵. Zostały one skonstruowane tak, by dawać wrażenie kontu obłego. Ściana wschodnia posiada dwie szafy biblioteczne z działem X. Między szafami we wnękach znajdują się trzy pary okien⁶⁶, w jednej z wnęk stoi szafa z modlitewnikami zakonnice.

Na południowej ścianie pierwszego piętra umieszczono następujące działy tematyczne: A, B, C, E, F, G. We wnękach tej części biblioteki znajdują się pięć par okien, które głównie rozświetlają pierwsze piętro biblioteki. We wnęce naprzeciwko drzwi wejściowych umieszczono katalog alfabetyczny i rzeczowy księgozbioru bieżącego, natomiast we wnęce południowo - wschodniej ściany południowej znajduje się niewielka szafa, w której przechowywane są pozycje wpływające do biblioteki, oczekujące na skatalogowane.

---

mistyki. Obraz ufundował opat cysterski Bernard Rosa w 1667 r. Benedyktynki odziedziczyły go wraz z innymi dziełami sztuki.

⁶⁰ R. Werszler, *Architektura wnętrza i umeblowanie biblioteki opactwa cystersów w Krzeszowie w świetle wydarzeń historycznych*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2009, nr 1, s. 242.

⁶¹ Ibidem, s. 242.

⁶² Ibidem, s. 242.

⁶³ Od drzwi w lewo poziom dolny: Theologia moralis – Acta Silesia – Liturgia – Theologia pastoralis – Artes – Jus Canonicum – Philosophia – Historia ecclesiastica – Historia Praef. & Polit – Historia Prof. & Polit – Sscriptura – Theologia dogmatica – Jus Canonicum – Dogmatica (Od drzwi wlewą stronę poziom górny – antresola): Ascesis Germanica – Conciones festuales – Regularia – Catechetica – Paedagogica – Theologia polemica – Biographia – Jus Civile – Miscellauea: – Meditationes – Authores Classici – Mariologia – Regularia – Ascesis latina.

⁶⁴ Taki układ został nadany bibliotece w latach dziewięćdziesiątych XX wieku.

⁶⁵ Ibidem, 242.

⁶⁶ Okna są współczesne.

Na ścianie zachodniej pierwszego piętra umieszczono działy: D, H, J, K. We wnęce znajduje się jedno okno, a także niewielka szafa, z dokumentacją po benedyktynach niemieckich⁶⁷. Na prawo od wejścia na ścianie zachodniej znajduje się szafa wnękowa zamykana podwójnymi ażurowymi drzwiami. Jest to jedyna szafa nie opisana kartuszem w całej bibliotece. W czasach cysterskich przechowywano tam księgi zakazane⁶⁸. Obecnie benedyktynki umieściły w niej najcenniejsze stare druki przywiezione z Lwowa.

We wnętrzu sali na pierwszym piętrze znajduje się dziewiętnastowieczne biurko, przy którym pracuje głównie siostra bibliotekarka, a także kilka foteli umożliwiających czytanie książek na miejscu. Ze względu na to, że szafy biblioteczne są bardzo wysokie biblioteka została wyposażona w specjalną rozkładaną drabinę, dzięki której można ściągać książki z najwyższych półek.

Na drugie piętro biblioteki można wejść albo za pomocą wąskich, kamiennych, kręconych schodków umieszczonych na zachodniej ścianie pierwszego piętra biblioteki lub z drugiego piętra klasztoru, gdzie umieszczono jeszcze jedno podwójne drzwi wejściowe. Szerokość balkonu to 147 cm pomiędzy regałem a balustradą⁶⁹. Szafy na książki zostały wykonane w taki sam sposób jak te z pierwszego piętra, zwieńczono je także kartuszami, na których wypisano tematykę przechowywanych w nich książek.

Na ścianie północnej umieszczono tzw. księgozbiór świecki oraz czasopisma przywiezione z Lwowa i te prenumerowane w Krzeszowie. Jedna z wnęk mieści szafę barokową pozostałość po cystersach. Szafa ta zbudowana jest z surowego drewna w bardzo minimalistycznym stylu bez żadnych zdobień. Przechowywane są w niej muzykalia z XVIII i XIX wieku. We wnęce na ścianie zachodniej po lewej stronie w szafie wnękowej umieszczono tzw. Grissoviana głównie w języku polskimi i niemieckim. Po prawej stronie natomiast znajduje się biurko z maszyną do pisania. W południowej i zachodniej części drugiego piętra biblioteki ułożono fragmenty pozostałego księgozbioru szkolnego. Tak samo jak na pierwszym piętrze, na drugim na ścianie południowej znajduje się pięć okien, a na wschodniej trzy. Na południowej ścianie umieszczono również katalog rzeczowy księgozbioru szkolnego i księgozbioru świeckiego. Dookoła biegnie balustrada w postaci przeplatanych ze sobą prostokątnych owali. Między łączeniami znajdują się girlandy kwiatowe w kolorze złotym. Biblioteka jest w zasadzie w całości drewniana.

Księgozbiór przeznaczony jest głównie do użytku wewnętrznego mniszek. Znajduje się za klauzulą, dostęp do niego jest ograniczony. Najbardziej wykorzystywanym księgozbiorem jest oczywiście księgozbiór bieżący.

Zakonnice sięgają po książki najczęściej w okresie Wielkiego Postu zgodnie z nakazem *Reguły Świętego Benedykta: W dniach Wielkiego Postu będą czytali od rana do końca godziny trzeciej [...]. W tych dniach Wielkiego Postu wszyscy otrzymują po jednej książce z biblioteki, którą mają przeczytać za porządkiem i w całości. Książki te rozdziela się na początku Postu*⁷⁰.

Ponadto benedyktynki najwięcej czytają w okresie Adwentu i Bożego Narodzenia. Są to przede wszystkim rozmyślenia. Zakonnice chętnie sięgają również po nowości wydawnicze

⁶⁷ Dokumenty te czekają na opracowanie.

⁶⁸ Ibidem, s. 242.

⁶⁹ Ibidem, s. 242.

⁷⁰ Święty Benedykt z Nursji, *Reguła*, Tyniec 1983, s.157.

szczególne te ukazujące się w Tyńcu, a dotyczące życia monastycznego oraz po liczne komentarze Pisma Świętego.

W 1954 r. w Kościele Katolickim obchodzono Rok Maryjny. Zakonnice zgłębiały wspólnie książki związane z tematyką maryjną, ale indywidualnie oddawały się lekturze. Mniszki uczyły Rok Maryjny akademią „Maryja w poezji polskiej”. Prześladowano podczas niej poezję maryjną od XIV do XX w. Recytowano *Bogurodzice*, czytano *Wezwanie Maryi* Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, a także fragment godzinek *Naród się modli witam cię panno* Wespazjana Kochowskiego, wiersz *Wniebowstąpienie* Szymona Zimorowica, *Nigdy z królami nie będziesz w aliansach* Juliusza Słowackiego, a także wiersze Krasińskiego, Mickiewicza⁷¹. Choć biblioteka jest bardzo przestrzenna, to mniszki rzadko czytają w pomieszczeniu bibliotecznym, raczej wypożyczają książki do swoich cel⁷². Siostra bibliotekarka nie prowadzi się rejestru wypożyczeni dla innych mniszek.

W latach dziewięćdziesiątych wzrosło zainteresowanie biblioteką benedyktynek. Liczni badacze zgłaszali się z prośbą o możliwość zbadania jej zasobu. W końcu zakonnice zezwoliły na korzystanie z księgozbioru osobom piszącym prace naukowe, studentom, dokszałcający się nauczycielom katechetom. Mniszki wypożyczają również książki osobom zaprzyjaźnionym z klasztorem, gościom a także młodzieży szkolnej, która korzysta z bogatego zbioru literatury pięknej. We wszystkich tych przypadkach mniszka – bibliotekarka rejestruje wypożyczenia, po zwróceniu książek wykreśla się dłużnika.

W bibliotece benedyktynek odbijają się dzieje konwentu. W starych przedwojennych książkach drzemią uspięne jeszcze wspomnienia lwowskie, nowe książki przypominają, że w rzeczywistości krzeszowskiej benedyktyнки nadal zgodnie z Regułą świętego Benedykta nie zaniedbują lektury.

The Library of the Latin Convent of the Benedictine Sisters a Krzeszow between 1946-2000.

Summary

The Latin Convent of the Benedictine Sisters was founded by Katarzyna Saporowska in Lviv in 1596. For over 350 years, despite numerous wars, fires, and threats of dissolution, the nuns have managed to continuously lead a monastic life in the monastery that Katarzyna founded. It was only with the outbreak of World War II, its course and the establishment in 1945 of the new political order in Europe that the Benedictines were forced to leave Lviv and their home. They were assigned a new place of residence in Krzeszow in Lower Silesia, at which they arrived on May 31, 1946. The nuns transported part of the library accumulated in Lviv with them to Krzeszow, which became the basis for the organization of the library in the Krzeszow monastery. The Benedictines created a new structural system by separating the library into the following collections:

- current books (contemporary) - containing books published since the nineteenth century to contemporary times. It is currently the main part of the library, which also includes religious books from the former school library in Lvov,

⁷¹ KBK 1948-1959, ABK sygn. B 16, s. 87.

⁷² Brakuje biurek i krzesel, zakonnice planują wyposażyć bibliotekę w odpowiednie miejsca do czytania, jednak wiąże się to z kosztami finansowymi, na które obecnie nie stać klasztor.

- the school library,
- Benedictine German-language books from the years 1919 -1946. It is the least developed of the book collections and has only an alphabetical catalogue. Today it is generally not used, hence it is stored in the archives of the monastery,
- old prints.

Also isolated, with the creation of a separate catalogue by subject and in alphabetical order, are the so-called secular books gathered since 1950 by Sister Teresa Gertrude Woleńska. Currently, the largest part of the library namely the current books collection consists of 10,281 volumes. In the years 1946-2000 the library grew mainly through purchases. In addition, the nuns received books as gifts from people friendly to the convent. The most needed publications are hand-written manuscripts. The thematic profile of the library is primarily literature on monastic contemplation and meditation.